

Одељење за новинарство и комуникологију је на својој седници 18. маја 2016. формирало Комисију за преглед и оцену докторске дисертације: **СТИЛСКО-РЕТОРИЧКИ ПОСТУПЦИ И ПОЛИТИЧКИ ДИСКУРС У ПАРОЛАМА, СЛОГАНИМА И ГРАФИТИМА ПРОТЕСТА ПРОТИВ НАТО-БОМБАРДОВАЊА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ 1999**, кандидаткиње мр Тамаре Груден.

Комисија у саставу: проф. др Проф. др Чедомир Чупић; проф. др Ратко Божовић, проф. у пензији; проф. др Марко Ђорђевић, Учитељски факултет у Јагодини, Универзитет у Крагујевцу и проф. др Добривоје Станојевић као предложени ментор, након оствареног увида у текст докторске дисертације, узајамних консултација и разговора са кандидаткињом који су резултирали сажимањима полазне верзије тезе, подноси следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Мр Тамара Б. Груден рођена је 30.12.1963. у Загребу. Завршила је XII београдску гимназију (смер новинар-сарадник) 1982. године, од када ради као самостални новинар, сарадник омладинских и студентских листова „Младост“, „Омладинске новине“, „Студент“, а током ратних година (1991–1994) као дописник „Новог листа“ из Ријеке. Добитник је Октобарске награде града Београда за литерарно стваралаштво.

Дипломирала је на београдском Филолошком факултету и стекла звање **професора опште књижевности и теорије књижевности** 1991. године.

На истом факултету је **специјализирала књижевну публицистику** 1994, са просечном оценом 9,30. Тада је одбранила специјалистички рад са темом „**Књижевно-публицистички елементи у делу *Ђорвава кутија* Петра Луковића**“. Од 1994. године ради као лектор српског језика у Институту за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“.

Године 1994. уписује се на **постдипломске магистарске студије Филолошког факултета** у Београду и прописане испите полаже са просечном оценом 9,10. Крајем 1997. године одобрава јој се израда магистарског рада под насловом „Поруке парола Студенског протеста 1996/1997“.

Године 1998. уписује се на **Алтернативну академску образовну мрежу** и са успехом завршава програм **Студија културе 1999**, а рад „Комуникабилност Студентског протеста 1996/1997” брани у Алтернативној академској образовној мрежи 4.7.2000. пред Комисијом у саставу: др Сњежана Миливојевић (ментор) и др Јелена Ђорђевић (оцена 10).

Магистарски рад под називом „Поруке парола Студентског протеста 1996/1997” брани на Филолошком факултету у Београду 11. 7. 2000. и добија изузетну оцену од Комисије за одбрану (др Ранко Бугарски, др Весна Половина и др Бранко Кнежевић).

Од тада ради на проширењу магистарске тезе и хронолошки анализира студентске демонстрације од оснивања Београдског универзитета до краја 20. века, историјске, политичке и социолингвистичке догађаје на друштвеној сцени Србије, закључно са 5. 10. 2000. године, те као самостални аутор-издавач крајем 2001. публикује књигу под насловом **„Како се опирала Србија”**. Други део књиге под називом „Од Отпора до победе” садржи сведочења новинара, писача, студената, политичара и личности које су учествовале у протестима протеклих година у Србији. Мишљењем Министарства за науку, технологију и развој (бр. 413-00-62/2002-01) ова публикација је проглашена публикацијом од посебног интереса за науку.

Године 2008. похађа **Семинар српске језичке културе** Задужбине Илије М. Коларца и Одбора за стандардизацију српског језика и успешно полаже завршни испит (9), те стиче звање **лиценцираног лектора за српски језик**.

Поља интересовања:

Језик политике, стилско-реторичка изучавања језика политичке моћи и моћи политичког језика, политички дискурс, комуникација као језички и политички чин, слогани и пароле као језичке и политичке форме, лексика рата и лексика мира протестних парола и слогана, социолошка и социолингвистичка проучавања језика...

2. Предмет дисертације

Предмет дисертације коју је кандидаткиња предала јесу протестне паролe, слогани и графити протеста против НАТО бомбардовања СР Југославије 1999. као лингвистичко-политичке форме изражавања. Истраживача интересују паролe, слогани и графити посебне врсте, они који настају у посебним историјским тренуцима када побуњени народ излази на улице и постаје нецензурирани субјект спонтане политичке комуникације. Таквим микроструктурним вербалним формама осликава се дух времена и народа, његов национални, политички идентитет, културни и фолклорни образац који остају сведочанство историјске, националне, језичке, митске и политичке колективне свести. Управо стога такве паролe, слогани и графити, као кондензовани језички изрази, имају посебну вредност и представљају плодотворно тле за стилско-реторичка истраживања политичког дискурса, као и за истраживања развоја политичке културе графитима протеста

Предмет дисертације, стога, јесу и паролe, слогани и графити које је протест против НАТО-бомбардовања СР Југославије 1999. емитовао, као и анализа протеста (протест као социолошки, политички и културни феномен, његова комуникабилност, иконографија, лингвистичко-стилски и политички контекст). Централни предмет рада је истраживање и тумачење стилско-реторичких потупака и политичког дискурса у паролама, слоганима и графитима протеста (садржај, смер, стил). Паролe, слогани и графити су проучавани са лингвистичког, комуниколошког, политиколошког, културолошког, психолошког и семантичког становишта. На основу њихове лингвистичке анализе покушано је да се утврде особености стилско-реторичких поступака социолекта овога протеста у светлу политичког дискурса рата и мира, као и у светлу језика политике и политичке пропаганде.

Ова дисертација представља покушај изучавања парола, слогана и графита протеста против НАТО бомбардовања СР Југославије 1999. са више аспеката: стилско-реторичког, политиколошког, комуниколошког, културолошког, психолошког, симболичког и семантичког: – каква су лингвистичка обележја и особености протестних парола, слогана и графита као посебног језичког

социоекта и у каквом је он односу према језичком стандарду српског језика, језику политике и политичке пропаганде?

– каква су обележја и особености протестних парола, слогана и графита као политичког дискурса?

– који су стилско-реторички поступци присутни у протестним пароланама, слоганима и графитима?

– шта карактерише јавну, симболичку, неформалну комуникацију пароланама и слоганима на транспарентима овога протеста?

– какав је модел њене структуре и које су специфичности протестног дискурса на транспарентима: с обзиром на смер комуникације, садржај и стилско-реторички поступак њихових формулација?

3. Основне и посебне хипотезе

Истраживања језика овог типа представљају описно-дескриптивни и *пост фацтум* експеримент. Радне хипотезе:

1. Фреквенција речи у речнику парола и слогана протеста није пука произвољност, већ подлеже стилско-реторичким језичким законитостима. Прва законитост, под називом Зипфов закон, тиче се односа ранга речи и њене фреквенције, а друга принципа економичности који влада језиком.
2. Језик протеста има универзални карактер друштвене поруке намењене одређеном тренутку, поруке карактерише брзина стварања (кодирања и декодирања) и у формалном и у садржајном смислу. Универзалне језичке законитости психофизиолошке основе осликавају се у језику протестних парола и слогана.

Посебне хипотезе

1. Језик протестних парола, слогана и графита се видно прилагођава условима настанка и контекстуалном, националном и политичком идентитету носилаца процеса комуницирања.

1. Језик протестних парола, слогана и графита одражава социјална дешавања и климу, колективни дух времена и народа, историјску и

митску свест анонимних стваралаца поруке, као и њихов културни и фолклорни образац. На тај начин језик протестних парола, слогана и графита твори посебан језички социолект.

2. Језик протестних парола и слогана као посебан социолект поседује извесне одлике језика политичке пропаганде и језика политике, али се истовремено од њих и разликује.

Методe примењене у истраживању

Ово истраживање је изворно емпиријско научно истраживање. Као и друга истраживања језика овог типа, оно представља описно-дескриптивни и *post factum* експеримент.

У циљу проучавања карактеристика парола и слогана као лингвистичко-политичких форми анализа је обухватила истраживање језичког узорка протестних парола и слогана против НАТО бомбардовања СР Југославије 1999. године.

При проучавању и обради језичке грађе, кандидаткиња је користила **методу фреквенцијског речника**. Посебни део овог истраживања и основу анализе чини фреквенцијски речник протестних парола и слогана. Фреквенцијски речник је већ усвојен назив за речник посебног типа, који представља списак (листу) речи са ознаком код сваке речи (или групе речи), фреквенције њене употребљености у целокупном узорку, односно у тексту одређене (обично велике) дужине.

На нивоу проучавања статистике речи коришћена је **метода Зипфовог емиријског закона** (односа ранга речи и њене фреквенције), као и принципа најмањег напора и економичности.

У фази сређивања података коришћене су технике статистичке дескрипције, обраде и анализе: класификација и табелирање истраживаног корпуса, парола и слогана према смеру комуникације, тематских целина порука, потписаних и непотписаних порука, најфреквентнијих именица, глагола, придева, заменица и интерпункцијских знакова истраживаног корпуса. Ова техника омогућила је поређење (по неком од основа) са до сада, путем ове методологије, урађеним фреквенцијским речницима (пропагандних порука, дечијим фреквенцијским речником, фреквенцијским речником Студентског протеста 1996/1997, речником

будућих учитеља, фреквенцијским речником савременог српског језика), што је од изузетног значаја за анализу.

У фази извођења закључака и провере претпоставки истраживања примењена је статистичка метода утврђивања значајности разлика.

С обзиром на то да је предмет истраживања сложена проблематика стилско-реторичких односа при обликовању парола, слогана и графита, истраживање је засновано на функционалистичком приступу који подразумева истраживање узрока појава, њихових функција и манифестација, као и анализи конкретних реторичких промена.

Од општенаучних метода, у процесу истраживања је коришћена метода моделовања, док је историјско-компаративна метода значајна за прикупљање и поређење података из ближе и даље прошлости који су битни за предмет истраживања.

У методолошком погледу, неопходно је обезбеђивање и научне веродостојности изнетих претпоставки, што се примарно постигло применом квалитативних метода. У раду је доследно спроведен и принцип мултидисциплинарности будући да је било нужно оформити методолошки инструментариј који подразумева комбиновање поступака и метода различитих научних дисциплина; од реторике, стилистике, теорије књижевности, политикологије, социологије, комуникологије, све до теорије медија, психологије, историје, филозофије медија, културологије итд.

У овом теоријском истраживању примењен је *аналитичко–синтетички* као општи метод, а *структурална анализа* и *компаративно-историјски* као посебни методи. Од методолошких техника коришћене су примарно *квалитативна анализа садржаја*, с тим што је фокус представљала анализа појединачних случајева (избор), а истраживање садржи и елементе студије дескриптивног типа.

Примена компаративно - историјског метода и структуралне анализе води нас ка закључку да је истраживање и стилистичко – реторичка анализа парола, слога, а и графита у Србији динамичан процес који карактеришу сталне промене које треба пратити, описати и детаљно анализирати. Употреба аналитичко-

синтетичког метода у истраживању имплицира примену: дескрипције, индукције, дедукције, аналогije, класификације, апстракције и генерализације.

Реализовање постављених методолошких захтева претпоставка је остваривања истраживачког циља, да се основна и посебне хипотезе научно и емпиријски докажу и уједно се подстакну други проучаваоци да се у својим радовима позивају на истраживану област.

4. Опис садржаја докторске дисертације

Дисертација, осим уводних напомена и закључних разматрања, има следеће делове:

I ПРОТЕСТ ПРОТИВ НАТО БОМБАРДОВАЊА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ 1999. КАО СОЦИОЛОШКИ, ПОЛИТИЧКИ И КУЛТУРНИ ФЕНОМЕН

- 1.1. Увод: прича о бомбардовању
- 1.2. Протест као социолошко дешавање
- 1.3. Протест у светлу политичке културе
- 1.4. Медијска пропаганда и реторика рата пролећа 1999.
  - 1.4.1. Језик: поглед са земље
  - 1.4.2. Језик: поглед са неба
- 1.5. Резултати истраживања феномена
- 1.6. Дискусија
- 1.7. Закључна разматрања: бомбардовање и протест, победа и пораз – крај приче

II СТИЛСКО-КОМУНИКОЛОШКА АНАЛИЗА ПРОТЕСТА ПРОТИВ НАТО БОМБАРДОВАЊА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ 1999.

- 2.1. Пароле и слогани у свету политичке пропаганде
- 2.2. Пароле и слогани протеста и побуна
- 2.3. Транспаренти и графити као „улични медији”
- 2.4. Анализа истраживања модела комуникативне структуре жанрова протеста (парола, слогана и графита) против НАТО бомбардовања СР Југославије 1999.

- 2.4.1. Смер комуникације парола и слогана
- 2.4.2. Садржај парола и слогана
- 2.4.3. Стил парола и слогана
- 2.4.4. Смер, садржај и стил протестних графита
- 2.5. Комуникабилност протеста против НАТО бомбардовања СР Југославије 1999.
  - 2.5.1. Ритуал побуне као порука
  - 2.5.2. Одбрана мостова као порука
  - 2.5.3. Таргет као порука
  - 2.5.4. Графит као порука
  - 2.5.5. Лудизам као порука
  - 2.5.6. Песма као порука
- 2.6. Дискусија
  - 2.7. Закључна разматрања

III РЕТОРИЧКА АНАЛИЗА ПАРОЛА, СЛОГАНА И ГРАФИТА ПРОТЕСТА

ПРОТИВ НАТО БОМБАРДОВАЊА СР ЈУГОСЛАВИЈЕ 1999.

- 3.1. Анализа резултата истраживања на нивоу статистике речи и примена Зипфовог закона
- 3.2. Анализа статистичких података фреквенцијског речника парола и слогана протеста против НАТО бомбардовања СР Југославије 1999.
- 3.3. Лингвистичка анализа протестних парола и слогана
  - 3.3.1. Језик протестних парола и слогана као посебан језички социолект
  - 3.3.2. Језик протестних парола и слогана између језика политике и језика политичке пропаганде
  - 3.3.3. Језик протестних парола и слогана као политички дискурс
  - 3.3.4. Језик протестних парола и слогана између мита и стварности

3.3.5. Језик протестних парола и слогана између реторике рата и реторике мира

3.4. Дискусија

3.5. Закључна разматрања

IV ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

4.1. Протест против НАТО бомбардовања СР Југославије 1999. као социолошки, политички и културни феномен

4.2. Комуниколошка анализа протеста против НАТО бомбардовања СР Југославије 1999.

4.3. Лингвистичка анализа парола, слогана и графита протеста против НАТО бомбардовања СР Југославије 1999.

V ПРИЛОЗИ

5.1. Прилог 1. – Анализирани корпус протестних парола и слогана

5.2. Прилог 2. – Анализирани корпус протестних графита

5.3. Прилог 3. – Фреквенцијских речник протестних парола и слогана

5.4. Прилог 4. – Попис табела и графикона

5.5. Прилог 5. – Оригиналне поруке и песме у рукопису са београдских фасада, фотографије протеста, транспарената, графита

Истраживачка пажња усмерена је у више праваца:

- ка стилско-реторичким поступцима у протестним паролама, слоганима и графитима као у посебном језичком социолекту,
- ка истраживању и тумачењу политичког дискурса у паролама, слоганима и графитима протеста,
- ка комуниколошкој анализи парола, слогана и графита протеста против НАТО бомбардовања СР Југославије 1999, укључујући и комуникабилност протеста.

Средиште лингвистичке анализе представља фреквенцијски речник протестних парола и слогана, а циљ је био утврдити може ли се:

– језик протестних парола и слогана назвати посебним језичким варијететом, тј. социолектом?

– У каквом је он односу према језичком стандарду српског језика, језику политике и језику политичке пропаганде?

– Које су особености стилско-реторичких поступака у протестним паролама и слоганима?

– Које су особености политичког дискурса у паролама, слоганима и графитима протеста?

Истраживање обухвата проучавање комуницирања паролама и слоганима на транспарентима и комуницирање графитима као специфичним видовима друштвене симболичке комуникације. Циљ истраживања је и разлагање и реконструкција такве комуникације, тј. модела њене структуре:

– с обзиром на то одакле долазе и куда иду искази који се ту размењују,

– према томе шта ти искази садрже, и

– са становишта реторичности и стила њихових формулација.

Истраживачка пажња дисертације је усмерена на готов језички исказ и дистрибуцију језичких елемената који је творе. Као посебно истраживање, фреквенцијски речник протестних парола и слогана може послужити и као извор даљих сродних истраживања.

Осим тога, циљ дисертације је и тумачење парола, слогана и графита против НАТО бомбардовања СР Југославије 1999. с обзиром на прагматичко-комуникацијску функцију (објашњење информација, однос контекста према језичким исказима, однос учесника у комуникацији и језика). У том смислу, изузетан је значај друштвеног и политичког контекста ратних догађања у односу на језичке исказе. Стога је језик протестних парола, слогана и графита, као и контекст њиховог настанка проучаван на размеђи тадашње званичне медијске политичке и НАТО-пропаганде.

5. Очекивани резултати и научни допринос

Резултат ове дисертације јесте доказивање хипотезе да језик протестних парола, слогана и графита изражава социјална дешавања и климу, колективни дух времена и народа, историјску и митску свест анонимних стваралаца поруке, као и њихове стилско-реторичке, културне и фолклорне обрасце. На тај начин језик протестних парола, слогана и графита твори посебан језички социолект. Детаљна стилско-реторичка анализа протестних парола, слогана и графита побуне открива њихову природу као лингвистичко-политичких форми и посебан социолект, као и разлике и сличности овог политичког дискурса са језиком политике и језиком политичке пропаганде. Анализа је значајно осветлила и моћ језика и језик моћи ових вербалних форми и њихов пут од универзалног простора слободе до језика политике и идеолошког жаргона, пут од говорно-политичке сфере до стварног живота људи.

Научни допринос је у изради фреквенцијског речника протестних парола и слогана против НАТО бомбардовања СР Југославије 1999. што може помоћи упоредној стилско-реторичкој анализи језика побуне са фреквенцијским речником парола Студентског протеста 1996/1997. године, у циљу проучавања парола и слогана побуне као лингвистичко-политичких форми језика политике и политичког дискурса рата и дискурса мира јавне речи. Језички варијетети протестних парола и слогана са транспарената оба протеста могу илустровати језик рата и језик мира јавне речи. На основу резултата истраживања и проучавања језика када се буну (језик протестних парола и слогана) утврђена су сва значајна обележја парола и слогана побуне као лингвистичко-политичких форми језика политике, као политичког дискурса рата и мира јавне речи, као израза времена, духа народа и његовог националног, политичког идентитета, културног и фолклорног обрасца.

Пароле и слогани побуне као посебан социолект нису систематски проучавани у домаћим стручним круговима. Страна искуства координирају са појединим питањима истраживања (нпр. студија Харолда Ласвела *Фирст мау дау слоган ин Совет Русиа, 1918–1950*, Оливија Ребула *Слоган*, Луја Жана Калвеа *Пародија и извртање у политичким песмама и слоганима*, сајт о слоганима

www.adslogans.com), али ни у домаћим ни у страним изворима нема правог узора у овој проблематици.

6. Закључак

Узимајући у обзир све наведено у претходним деловима овог реферата, сматрамо да кандидаткиња мр Тамара Груден показује смисао за аналитичка, упоредна и суптилна микростилска и реторичка истраживања, као и посебну способност за самостална теоријско-емпиријска истраживања.

Комисија на основу свих датих аргумената утврђује коначну оцену да презентирана кохерентна методологија, понуђена аргументација и њој примерена структура рада, као и прегледан, јасан и концизан стил којим се служи колегиница Груден пружају довољне гаранције да се ради о значајном и оригиналном и самосталном доприносу развоју код нас занемарене области и предлаже Већу да, након истека рока за увид јавности, одобри јавну одбрану тезе *Стилско-реторички поступци и политички дискурс у паролама, слоганима и графитима протеста против НАТО-бомбардовања СР Југославије 1999* кандидаткиње мр Тамаре Груден.

Чланови Комисије:

Проф. др Чедомир Чупић

Проф. др Марко Ђорђевић

Проф. др Ратко Божовић

Проф. др Добривоје Станојевић, ментор